

บทที่ ๕

บทสรุป

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาได้แสดงให้เห็นว่าในระยะตั้งแต่ปี - พ.ศ. ๒๓๔๕ เป็นต้นมาไทยต้องการที่จะให้ประเทศกัมพูชามีสภาพเป็นรัฐกันชนระหว่างไทยกับเวียดนาม ซึ่งแนวความคิดนี้ได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายของไทยต่อกัมพูชาตลอดมา จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในอินโดจีนโดยการที่ประเทศเวียดนาม ลาวและกัมพูชาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นแบบคอมมิวนิสต์ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยเนื่องจากการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์มาสู่พรมแดนทางด้านตะวันออกของไทยจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้ทำให้แนวความคิดที่มีต่อประเทศกัมพูชาในฐานะที่เป็นรัฐกันชนของไทยลดอิทธิพลลงไป เนื่องจากประเทศเวียดนามและกัมพูชาต่างก็กลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเหตุผลข้อนี้จะทำให้เห็นได้ว่าประเทศไทยได้กลายเป็นประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศคอมมิวนิสต์ และนโยบายที่เคยมีต่อกัมพูชาในฐานะเป็นรัฐกันชนสมควรที่จะได้รับการแก้ไข เพื่อให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปมากกว่า

จากการศึกษานโยบายของไทยต่อประเทศกัมพูชาระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๓ ทำให้สรุปได้ว่า นโยบายของรัฐบาลไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ นโยบายคือ

๑. นโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชา
๒. นโยบายเผชิญหน้ากับประเทศกัมพูชา
๓. นโยบายที่มีต่อประเทศกัมพูชาในฐานะรัฐกันชนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเวียดนาม

๑. นโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชา

รัฐบาลที่ดำเนินนโยบายไปในแนวทางนี้คือรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รัฐบาล - ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์

ปัจจัยที่ทำให้รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำเนินนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชามีดังนี้คือ ทศนคติของผู้นำรัฐบาล (นายภาควิศวกรรม) ที่สนับสนุนให้มีการเปิดความสัมพันธ์กับประเทศกัมพูชา เนื่องจากนายภาควิศวกรรม มีแนวความคิดไปในทางที่ยอมรับสภาพความจริงว่าประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านที่ต่างระบบการปกครองกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไทยจึงควรที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้เพื่อลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากภายนอกประเทศ และเป็นการลดบรรยากาศตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาค สภาพทางการเมืองภายในของไทยก็มีส่วนสนับสนุนให้การดำเนินนโยบายของรัฐบาล เนื่องจากในขณะนั้นกลุ่มอิทธิพลฝ่ายขวาได้ลดบทบาทของตนลงเป็นอย่างมาก และกลุ่มพลังที่ขึ้นมาบทบาทแทนคือกลุ่มนิสิต-นักศึกษาซึ่งเห็นว่าไทยควรที่จะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศกัมพูชา และสภาพทางการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้นก็มีส่วนสนับสนุนการดำเนินนโยบายต่อกัมพูชาของรัฐบาล ทั้งนี้เนื่องจากการที่สหรัฐฯได้เปลี่ยนแปลงนโยบายของตนที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ไทยได้หันไปปรับความสัมพันธ์กับจีนและจีนได้มีส่วนสนับสนุนให้ไทยและกัมพูชาสามารถเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันได้โดยการเป็นตัวกลางในการติดต่อระหว่างไทยกับกัมพูชาในระยะแรก ถึงแม้ว่าประเทศกัมพูชาจะมีนโยบายเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองก็ตามแต่กัมพูชาก็ยังต้องอาศัยสินค้าบางอย่างที่กัมพูชาต้องการ จึงทำให้กัมพูชาเองก็ต้องการที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อไทยเพื่อให้ไทยเปิดจุดผ่านแดนและอนุญาตให้ขนส่งสินค้าจากไทยเข้าไปในกัมพูชาได้

ปัจจัยที่ทำให้รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ดำเนินนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชามีดังนี้คือ ทศนคติของผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย (รัฐมนตรีฯ) ที่เห็นว่าถ้าไทยและกัมพูชามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันก็จะทำให้ปัญหาทางชายแดนด้านกัมพูชาได้รับการแก้ไขได้ เพราะรัฐบาลไทยและกัมพูชาสามารถที่จะติดต่อตกลงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้จึงเห็นว่าจะต้องให้ความก้าวหน้าในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายต่อกัมพูชาของรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ฯ ก็ต้องประสบอุปสรรคเนื่องจากถูกคัดค้านจาก กลุ่มฝ่ายขวาซึ่งเห็นว่าไม่ควรที่จะติดต่อกับประเทศคอมมิวนิสต์ใกล้ชิดเกินไปเพราะพวกคอมมิวนิสต์ไว้ใจไม่ได้ เมื่อสภาพทางการเมืองไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลจึงมีผลทำให้ไม่มีความก้าวหน้าในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา ทั้งๆที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ดำเนินการติดต่อเพื่อที่จะให้มีการเปิดสถานเอกอัครราชทูตระหว่างทั้งสองประเทศแล้วก็ตาม ถึงแม้ว่าสภาพทางการเมืองภายในของไทยจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาก็ตามแต่สภาพทางการเมืองของกัมพูชาที่เริ่มจะเกิดข้อขัดแย้งกับกัมพูชาได้ทำให้ผู้นำ

ของกัมพูชาต้องการที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับฝ่ายไทยต่อไป

ปัจจัยที่ทำให้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำเนินนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชา เนื่องจากทัศนคติของผู้นำของไทยคือนายกฯ เกรียงศักดิ์ฯ มีส่วนสนับสนุนโดยพลเอกเกรียงศักดิ์ มีความเห็นว่ารัฐบาลจะต้องแยกนโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์ภายในประเทศออกจกนโยบายต่อประเทศที่ปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์และทัศนคติของรัฐมนตรีฯ ฤทธิรงค์ฯ ที่เห็นว่าไทยและกัมพูชามีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อจะได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางชายแดนที่เกิดขึ้น นอกจากนี้สภาพทางการเมืองของกัมพูชาซึ่งขณะนั้นได้เริ่มเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับเวียดนามจะเป็นปัจจัยที่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันจนถึงขั้นการดำเนินการที่จะเปิดสถานเอกอัครราชทูตระหว่างกันแล้วก็ตาม สภาพทางการเมืองระหว่างประเทศก็ได้มีส่วนสนับสนุนให้รัฐบาลไทยและกัมพูชาปรับปรุงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยจีนได้พยายามเป็นตัวกลางที่จะลดความตึงเครียดระหว่างไทยกับกัมพูชาซึ่งเกิดขึ้นใน สมัยของรัฐบาลนายธานินทร์ฯ

๒. นโยบายเผชิญหน้ากับกัมพูชา

รัฐบาลที่ดำเนินนโยบายไปในแนวทางนี้คือรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ถึงแม้ว่ารัฐบาลชุดนี้จะได้กำหนดเป้าหมายของนโยบายต่างประเทศไว้ว่าจะดำเนินความสัมพันธ์อันดีกับทุกประเทศโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในระบอบการปกครอง หรือระบบเศรษฐกิจและสังคม แต่ในการปฏิบัติจริงๆ ปรากฏว่ารัฐบาลได้ดำเนินนโยบายไปในแนวทางที่เป็นการเผชิญหน้ากับประเทศที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ซึ่งส่งผลถึงการดำเนินนโยบายของรัฐบาลชุดนี้ต่อประเทศกัมพูชาด้วยดังจะเห็นได้จากได้เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงที่บริเวณชายแดนไทยกัมพูชาตลอดเวลาที่รัฐบาลชุดนี้ดำรงตำแหน่งอยู่ และไม่มี การดำเนินการต่อจากที่รัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้พยายามดำเนินการเพื่อที่จะให้มีการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตระหว่างไทยและกัมพูชา ในสมัยของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรเลย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลสนับสนุนการดำเนินนโยบายเผชิญหน้ากับกัมพูชามีดังนี้คือ

ทัศนคติของผู้นำรัฐบาล (นายธานินทร์ฯ) ที่เห็นว่าการทูตเป็นรองการทหารและการมีอำนาจต่อรองอยู่ในมือ นอกจากนี้ตัวนายธานินทร์ฯ เองก็เป็นผู้ที่มีความคิดไปในทางอนุรักษนิยมและ

ต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง และยังไม่เห็นด้วยที่จะอาศัยประเทศจีนเป็นตัวเชื่อมในการติดต่อกับ กัมพูชา และจากการกระทำของตัวนายกาธานินทร์เองก็มีส่วนสนับสนุนให้เกิดความตึงเครียดใน- ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านได้ตลอดเวลา เช่น การเดินทางไปเยือนประเทศสมาชิกอาเซียน อื่นๆ เพื่อชักชวนให้ประเทศเหล่านั้นดำเนินการต่อต้านประเทศคอมมิวนิสต์ ในอินโดจีน เป็นต้น สำหรับสภาพทางการเมืองในขณะนั้นก็เชื่ออำนาจให้รัฐบาลดำเนินนโยบายไปในแนวทางเผชิญหน้า กับประเทศกัมพูชา เนื่องจากในขณะนั้นกลุ่มพลังฝ่ายขวาได้เริ่มมีบทบาททางการเมืองขึ้นมาอีกและ กลุ่มเหล่านี้มีแนวความคิดในทางสนับสนุนการดำเนินนโยบายของรัฐบาล เพราะมีความคิดเห็นว่าพวก คอมมิวนิสต์ไว้ใจไม่ได้และไม่ควรที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ ดังจะเห็นได้จากกรณีการปะทะกันแถบชายแดนไทยกัมพูชากว่าร้อยครั้ง ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุน การดำเนินนโยบายเผชิญหน้ากับกัมพูชาของรัฐบาลธานินทร์ก็คือสภาพทางการเมืองของกัมพูชาที่ กำลังประสบปัญหาการปราบปรามกลุ่มต่อต้านรัฐบาลภายในประเทศซึ่งมีผลทำให้รัฐบาลกัมพูชาหวาด ระวังว่าไทยจะสนับสนุนกลุ่มเหล่านี้ให้เข้าไปปฏิบัติการในกัมพูชาในขณะเดียวกันที่ไทยก็ระแวงว่า กัมพูชาได้สนับสนุนผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ไทย

๓. นโยบายที่มีต่อประเทศกัมพูชาในฐานะรัฐกันชนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเวียดนาม

รัฐบาลที่ได้ดำเนินนโยบายไปในแนวทางนี้คือรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ใน ขณะที่รัฐบาลไทยและกัมพูชากำลังดำเนินการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศที่ได้ สื่อมลงอันเป็นผลจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลนายธานินทร์ฯ ก็ได้เกิดกรณีเวียดนามได้ใช้กำลังทหารเข้ารุกรานกัมพูชา ซึ่งมีผลทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการที่จะทำให้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนระ หว่างไทยกับเวียดนามได้เริ่มมีอิทธิพลขึ้นมาอีกถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่ามี นโยบายที่ต้องการให้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนระหว่างไทยกับเวียดนามก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติรัฐบาลไทย ได้มีท่าทีดังกล่าวมานี้

ปัจจัยที่ทำให้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ฯ มีนโยบายที่จะให้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนระหว่าง ไทยกับกัมพูชาก็คือ การกระทำของเวียดนามที่รุกรานกัมพูชาได้แสดงให้เห็นว่าเวียดนามได้มีนโยบาย รุกรานเพื่อนบ้าน และการที่เวียดนามได้รับการสนับสนุนจากโซเวียตจึงทำให้ไทยไม่แน่ใจว่า เวียดนามจะไม่รุกรานตนดังนั้นแนวความคิดที่จะทำให้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนจึงได้เริ่มมีอิทธิพลต่อความคิดของ ผู้นำของรัฐบาลไทยขึ้นมาอีก นอกจากนี้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างประเทศที่มีการปกครองด้วย ระบอบคอมมิวนิสต์ ทำให้ไทยเห็นว่าไทยจะได้รับประโยชน์จากความขัดแย้งดังกล่าวเนื่องจากประ-

เทศคอมมิวนิสต์ก็อาจมีความแตกแยกกันได้ ดังนั้นไทยจึงอาจใช้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนระหว่างไทยกับเวียดนามซึ่งได้แสดงท่าทีออกมาให้เห็นว่าเป็นประเทศที่นิยมบูรณาน

ในการที่รัฐบาลไทยได้ดำเนินการเพื่อให้เวียดนามถอนทหารออกไปจากดินแดนกัมพูชาเป็นการแสดงให้เห็นว่าไทยยังไม่ยอมรับการมีอิทธิพลเหนือกัมพูชาของเวียดนาม เนื่องจากเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของไทย

จะเห็นได้ว่าในสมัยของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ฯ นั้นนโยบายของไทยที่มีต่อกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงจากนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชามาเป็นนโยบายที่ต้องการให้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเวียดนาม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาโดยการแทรกแซงของเวียดนามซึ่งไทยไม่ยอมรับการกระทำดังกล่าวของเวียดนามจึงทำให้ไทยหันกลับมามีแนวความคิดที่จะให้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนระหว่างไทยกับเวียดนามอีกครั้งหนึ่ง

จากข้อมูลดังกล่าวมานี้จึงสรุปได้ว่านโยบายของไทยที่มีต่อกัมพูชาระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๓ ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบายดังจะเห็นได้ว่า ในสมัยของรัฐบาล - ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ฯ และรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ไทยมีนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชา แต่ในระยะต่อมารัฐบาลนายธานินทร์ฯ ได้ดำเนินนโยบายเผชิญหน้ากับกัมพูชา แต่เมื่อรัฐบาลนาย - ธานินทร์ฯ พ้นตำแหน่งไปรัฐบาลต่อมาคือรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ฯ ก็ได้หันกลับมาใช้นโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชาและเมื่อสภาพทางการเมืองของกัมพูชาเปลี่ยนแปลงไปนโยบายของไทยที่มีต่อกัมพูชาก็ได้เปลี่ยนไปในแนวทางที่ต้องการให้กัมพูชามีสภาพเป็นรัฐกันชนระหว่างไทยกับเวียดนามอีก และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของไทยในช่วงระยะเวลานี้ก็คือ ทัศนคติและการตัดสินใจของผู้นำของไทย สภาพทางการเมืองภายในของไทย สภาพทางการเมืองระหว่างประเทศ และสภาพทางการเมืองของกัมพูชา ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้

จากการศึกษาพบว่าหัวหน้าคณะรัฐบาลและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศทุกคนในระยะระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๒๓ ยกเว้นนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นผู้นำประเภทที่ยึดถือสภาพความเป็นจริงของปัญหาต่าง ๆ (Bureaucratic - Pragmatic type of Leadership) ทำให้การกำหนดนโยบายของบุคคลเหล่านี้เป็นไปในลักษณะที่มีความยืดหยุ่นและมีกำหนดนโยบายหลังจากที่เกิดปัญหาขึ้นแล้ว อาทิเช่น เมื่อสหรัฐฯ ลดบทบาทของตนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลง ผู้นำเหล่านี้เริ่มเห็นว่าไทยไม่สามารถนำตัวเข้าไปผูกพันอย่างใกล้ชิดกับสหรัฐฯ

เหมือนดังแต่ก่อนจึงเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้สหรัฐฯ ถอนทหารของตนออกไปจากประเทศไทยและเริ่มเห็นว่าประเทศไทยจะต้องยอมรับบทบาทและอิทธิพลของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเนื่องมาจากสภาพความจริงทางภูมิศาสตร์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ไทยจะต้องผูกมิตรกับจีน และเมื่อเหตุการณ์ในอินโดจีนได้เปลี่ยนแปลงไปฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ชัยชนะมีผลให้ประเทศไทยต้องมีประเทศเพื่อนบ้านที่ปกครองด้วยระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นสภาพที่ไทยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้อีกแล้ว นโยบายของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นต้นมายกเว้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จึงเป็นไปในแนวทางที่จะอยู่ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างสันติโดยไม่คำนึงถึงระบอบการปกครองของแต่ละประเทศเป็นสำคัญอีกต่อไป

แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้นำที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากบุคคลอื่น ๆ บุคคลผู้นั้นคือนายกรัฐมนตรีธานินทร์ฯ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เป็นผู้นำประเภทที่ยึดถืออุดมการณ์สำคัญกว่าสิ่งใด - (Ideological type of Leadership) ดังจะเห็นได้ว่า นายฯ ธานินทร์ฯ เป็นผู้นำที่ยึดถืออุดมการณ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง เป็นบรรทัดฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศ และมีความเด็ดขาดไม่หวั่นไหวต่อสภาพแวดล้อมต่าง ๆ และการดำเนินนโยบายของนายฯ ธานินทร์ฯ เป็นไปในแนวทางที่มุ่งจะต่อต้านประเทศคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง โดยไม่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงว่าประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีนได้กลายเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ไปแล้วและเป็น เหตุการณ์ที่เราจะต้องยอมรับว่าจะต้องอยู่ร่วมกัน เนื่องจากสภาพทางภูมิรัฐศาสตร์

ซึ่งความแตกต่างระหว่างคุณลักษณะและทัศนคติของผู้นำได้ทำให้นโยบายของไทยที่มีต่อประเทศกัมพูชาต้องเปลี่ยนแปลงไปมาระหว่างสมัยของนายฯ ม.ร.ว.เสนีย์ฯ, นายฯ ธานินทร์ฯ และ พลเอกเกรียงศักดิ์ฯ จากการดำเนินนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชามาเป็นนโยบายเผชิญหน้ากับกัมพูชาแล้ว เปลี่ยนมาเป็นนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศกัมพูชาอีกครั้งหนึ่ง .